

1. האם ההסכמה על ניסוח משפטי ברור היא גם על הניסוח התמציתי והקצר?

עו"ד יוסף שטח, יו"ר הוועדה לניסוח משפטי בלשכת עורכי הדין בישראל

בפתח גיליון זה הרצאתה של כב' השופטת אסתר חיות מבית המשפט העליון על כתיבת פסק דין טוב, הרצאה שנשאה באירוע השקת ספרם המצוין של עו"ד מיכל אהרוני ועו"ד רן לוסטיגמן 'זאת ועו"ד – דיוקן העברית המשפטית בישראל'.

בהמשך הגיליון מאמרו של השופט בדימוס הרן פיינשטיין, ובו נתונים מעניינים על ההתפתחות שחלה באורך פסקי הדין של בית המשפט העליון: בשנת 1960 היה האורך הממוצע של פסק דין כ-4 עמודים, ואילו בשנת 2011 הוא הגיע ל-65 עמודים. נראה שקיימת תמימות דעים שיש צורך בניסוח משפטי ברור, אך אין עדיין תמימות דעים שיש לכתוב טקסטים קצרים ותמציתיים.

עו"ד דנה פאר מציגה כאן מסמך מרתק של וינסטון צ'רצ'יל מימי מלחמת העולם השנייה, שבו הוא קורא לחברי ממשלתו לכתוב מסמכים קצרים.

באורכם של כתבי טענות ופסקי דין דן גם עו"ד מתן גולדבלט במאמרו. הוא מזכיר את "שומר המגילות", השופט האחראי על המשפט האזרחי באנגלייה, שקרא לשופטי בית המשפט לערעורים לכתוב פסקי דין קצרים ככל האפשר.

עוד בגיליון מאמר על פישוט לשוני לאוכלוסיות מיוחדות. יש להעלות על נס את יוזמת האגף לסיוע משפטי במשרד המשפטים, שהנגיש את טופס הבקשה לסיוע משפטי לבעלי מוגבלות.

בחלק האחרון דיווח על מחקר שנערך בארצות הברית, ובו נבדק הקשר שבין הניסוח להבנת הנקרא במסמכים רפואיים, וכן מאמר על התפתחות שיפור הניסוח המשפטי בארצות הברית ובאירופה.

עורך: עו"ד יוסף שטח

מערכת: עו"ד עדי אברוני, עו"ד מיכל אהרוני, עו"ד מתן גולדבלט, עו"ד רן לוסטיגמן, עו"ד דנה פאר, עו"ד ד"ר לאה פסרמן-יוזפוב,

עו"ד מיילה קפלן, ד"ר אורלי אלבק

כתובת: Lashonumishpat@gmail.com

2. כתיבת פסק דין טוב

כב' השופטת אסתר חיות, בית המשפט העליון*

אני מודה על ההזדמנות לומר דברים אחדים באירוע זה לכבוד השקת ספרם של רן לוסטיגמן ומיכל אהרוני על דיוקנה של השפה העברית המשפטית. הקריאה בספר הייתה מבחינתי חוויה מענגת. הספר מעלה על נס כתיבה פשוטה ובהירה, וכותביו "נאה דורשים ונאה מקיימים" שכן הספר מצטיין בפשטות ובבהירות הניסוח לצד היותו מעמיק, שנון, מעניין, קולח ומתובל בהומור לא מבוטל.

אחת השאלות המעסיקות אותנו כשופטים היא, מטבע הדברים, השאלה מהו פסק דין טוב ואיך כותבים אותו. לכאורה התשובה לשאלה זו פשוטה היא – פסק דין טוב הוא פסק דין הקובע תוצאה משפטית נכונה, הנסמכת על הדין ועל ניתוח ראוי של הממצאים והמסקנות העולים מן הראיות והטיעונים שהציגו בעלי הדין. אך דומתני כי כתיבת פסק דין טוב מחייבת התייחסות מודעת לרובד נוסף של מאפיינים ואיכויות הנוגעים לא רק לתוכנו של פסק הדין במובן המהותי והמשפטי של המילה, אלא גם לאופן שבו נכתב פסק הדין, לשפה ולסגנון שבהם הוא נכתב, לאורכו וכן למבנה שבו הוא מעוצב.

על כן, כשאנו השופטים חותרים לכתיבה טובה של פסקי דין, מן הראוי כי נקדיש מחשבה בתהליך הכתיבה של פסק הדין לא רק לתוכן המשפטי ולתוצאה האופרטיבית של פסק הדין, אלא גם להיבטים הנוספים הללו, דהיינו – למבנה של פסק הדין, לסגנון ולשפה. זאת מתוך הכרה בכך שהיבטים אלה הם חלק בלתי נפרד מחומרי הגלם המרכיבים פסק דין טוב.

ואכן, בשנים האחרונות החל המכון להשתלמות שופטים לקיים השתלמויות שנתיות לשיפור מיומנויות הכתיבה של פסקי דין בהיבטים אלה מתוך הבנה כי מדובר בנושא חשוב ובמלאכה שלימוד היא צריכה. באותן השתלמויות אנו נעזרים, בין היתר, במתודולוגיה שהתפתחה בעולם הרחב ובעיקר בקנדה אשר בהשראתה ייסדנו, השופט יגאל מרזל ואנוכי, לפני כשבע שנים את ההשתלמות בנושא כתיבת פסקי דין. באותה השתלמות הזדמן לי לשמחתי לפגוש את רן לוסטיגמן, המעביר בה יחד עם עו"ד דנה פאר הרצאה מרתקת וחשובה הנוגעת ללשון ותחביר בכתיבת פסקי דין.

בספרם מפליגים רן ומיכל בשבח השפה הפשוטה, ובפרק השני, שכותרתו "השפה הפשוטה: הזמנה לשינוי", הם מזכירים לא מעט דברי ביקורת וקצף שיצאו על השפה המשפטית מאז ומעולם גם מצד אנשים שידעו דבר או שניים על כתיבה. כך למשל כתב ג'ונתן סוויפט, שחיבר בין היתר את "מסעי גוליבר", כי "יש לעדה הזאת [עדת המשפטנים] שפת לועז, לשון

* הדברים פורסמו באתר News1 וביוטיוב.

עילגים מיוחדת אשר לא ישמענה כל בן תמותה זולתם". ביקורת זו, שעיקרה – המשפטנים הם מין חבורת סוד מוחלט בהחלט, הדוברים שפה שאינה מובנת ואינה נגישה לבני תמותה אחרים, היא, כך נדמה לי, הביקורת הנפוצה ביותר הנשמעת נגד השפה המשפטית. כפי שמדגים היטב הספר החדש שאנו חוגגים היום את השקתו, זוהי למרבה הצער ביקורת מוצדקת ונכונה שראוי לתת עליה את הדעת.

מה ניתן לעשות כדי לתקן ולשנות את דיוקנה הלא מחמיא של השפה המשפטית?

מאחר שבפסקי דין עסקינן, קהל היעד הראשון שאליו נכתב פסק הדין, הוא בעלי הדין בתיק הנתון, וברוב המכריע של המקרים עניין לנו בבעלי דין שאין להם השכלה משפטית. על כן דומתני כי אנו השופטים מחויבים לעשות מאמץ כן ואמיתי במטרה להוציא מתחת ידינו מסמך הדובר ככל הניתן ב"לשון בני אדם", שאותו יוכל בעל הדין לקרוא ולהבין גם ללא תיווכו של עורך הדין המייצג אותו, אם יש כזה.

מהן נקודות התורפה בכתיבה המשפטית בכלל ובכתיבת פסקי דין בפרט אשר מן הראוי לאתנן ולטפל בהן? הספר סוקר שורה ארוכה של נושאים הטעונים שינוי ושיפור בהקשר זה, ובזמן שהוקצב לי לא אוכל כמובן לעמוד על כולם, אך ארצה להתמקד בשני עניינים הראויים בעיניי להדגשה יתרה. האחד נוגע לפשטות ולבהירות של הכתיבה, והשני נוגע לאורכם של פסקי הדין.

הגישה שלפיה ראוי להם לפסקי הדין שידברו בלשון בני אדם, יש לה הד בכתיבה מחקרית השייכת לזרם של "משפט וספרות", המבקשת לקחת שיטות ומונחים כמו "נרטיב" מתחום הספרות וליישמם על ניתוח טקסטים משפטיים, בין היתר, במטרה להתחקות אחר טיבה של הרטוריקה המשפטית כרטוריקה מכוונת המוליכה אל המסקנות שאליהן מגיע בית המשפט. ג'יימס וייט, אחד החוקרים האמריקנים המובילים בזרם המחקרי של "משפט וספרות", שהוא פרופסור למשפטים, מבקר ספרות וגם פילוסוף, הגדיר את המשפט "מקצוע של מילים", אשר בו על הדוברים לדבר ב"שפה של הקהל", בציינו כי נדרשת שפה משפטית שתהא רלוונטית הן לבעלי הדין והן לקהילה המשפטית.

מלומדים רבים אף רואים את פרקטיקת "הסיפור" הלקוחה מדיסציפלינה של יצירה, כפרקטיקה מרכזית במשפט תוך התייחסות לפסקי דין כאל טקסטים דמויי יצירות ספרותיות. על-פי תפיסה זו, הדרך אל הסיפור שאותו מספר השופט בפסק הדין, זרועה שרשרת של סיפורים שקדמו לפרק פסק הדין. כך, הלקוח מספר סיפור לעורך דינו, עורך הדין מספר את הסיפור באולם בית המשפט במטרה לשכנע את השופט, העדים מספרים את הסיפור מנקודת מבטם, עורכי הדין עורכים את סיפורי העדים ואת הראיות לסיפור המסופר בסיכומיהם, והשופט כותב בפסק דינו את הסיפור המוסמך והרשמי של המקרה, אם כי

לעתים סיפור זה נכתב מחדש על-ידי ערכאת הערעור, ובימינו הוא נכתב לעיתים בנפרד גם על-ידי התקשורת.

האם השופט או השופטת הם אכן סוג של מספרי סיפורים? האם "הכתיבה הסיפורית" היא המתכונת הנכונה להנגשת פסקי הדין וקירובם אל לשון בני אדם? למרות נקודות ההשקפה שניתן למצוא בין כתיבה ספרותית לכתיבת פסקי דין, חשוב לזכור שפסק דין איננו יצירה ספרותית. פסק הדין הוא מסמך בעל משמעות נורמטיבית מחייבת, הוא כבול לעובדות ולטענות המובאות לפני השופט ולחוק שעל השופט או השופטת ליישם על המסכת העובדתית הנתונה.

עוד יש לזכור כי הסופר - בניגוד לשופט - עיתותיו בידיו, והוא חופשי בדרך כלל להקדיש תקופות ארוכות לכתיבת יצירותיו, ואילו השופט נתון בסד זמנים, והוא מחויב ליתן את פסקי הדין בתוך פרק זמן סביר. יש אף הסוברים כי פסק דין לא נועד כלל לבטא את הכושר היצירתי ספרותי של מחברו ולהיות אובייקט של הנאה אסתטית. על-פי תפיסה זו, נועד פסק הדין למלא תפקיד בתחום המשפט הקרוב לתפקידו של דבר חקיקה, ועל כן הספרותיות והאסתטיות שבניסוח פסק הדין עלולים לפגום בתוכנו.

אני חוששת כי תפיסה קטגורית זו עלולה להותיר אותנו עם טקסטים "רזים" המנוסחים בשפה משפטית מקצועית, יבשה, חסרת חן והשראה, וספק בעיניי אם היא ראויה לאימוץ באופן גורף. פסקי דין אינם חוקים ואינם מאמרים אקדמיים, הם עוסקים באנשים, וככאלה מן הראוי כי ניתן יהיה למצוא בהם לחלוחית סיפורית-אנושית, אשר תשקף את העובדה שהאנשים שעליהם ואליהם נכתב פסק הדין, עמדו לנגד עיני השופט בכותבו אותו.

עם זאת, אני סבורה בהחלט כי בכותבנו פסקי דין, אל לנו לקדש את האסתטיקה ולחתור אליה כערך לעצמו. במילים אחרות, וכפי שמציינים גם רן ומיכל ב"מדריך הבזק לכתיבה משפטית בהירה" באחד מפרקיו של הספר - המרכיבים העיקריים והחשובים של פסק הדין הם תוכנו והתוצאה האופרטיבית שאליה הוא מגיע, ואילו הצורה והסגנון נועדו לשרת את התוכן, ואין לראות בהם מטרה העומדת לעצמה. בהקשר זה יפה ומאיר עיניים הסיפור המובא בספר על דברים שאמרה סבתו של השופט מישאל חשין המנוח לאביו שניאור זלמן, אשר כידוע היה אף הוא שופט של בית המשפט העליון, וכך אמרה: "שניאור זלמן, אני מכירה את תכונתך ואת חולשתך ליפי הסגנון, אבל הישמר נא בני שלא תתלה אדם בשביל יפי הפסוק!"

עמדנו, אפוא, על כך שפסק דין טוב מן הראוי לו שייכתב בפשטות ובבהירות. אך אל לנו לערב חלילה בין פשטות לפשטנות. על כך כבר אמר אלברט אינשטיין: "אם אינך יכול להסביר את זה בצורה פשוטה, אתה פשוט לא מבין את זה מספיק טוב". באומרי פשטות אני מכוונת, אפוא, לפשטות במובן הטוב ולעיתים הגאוני של המילה. את הגאונות שבפשטות

ניתן למצוא לא רק אצל אלברט אינשטיין אלא גם אצל יוצרי ספרות כמו ויסלבה שימבורסקה, כלת פרס נובל לספרות, ולאה גולדברג שלנו, שיצירותיהן עומדות במבחן הדורות בזכות פשטותן הגאווית.

עניין נוסף שיש לשקוד עליו אם ברצוננו לכתוב פסק דין טוב, הוא הימנעות מארכנות וטרחנות. אומנות הקיצור היא אכן אומנות, והיא מצריכה השקעה, אך זוהי השקעה כדאית אם ברצוננו להוציא מתחת ידינו מסמך שיהיה ידידותי לקהלי היעד שלו, ושקוראיו ישרדו את מלוא אורכו מתחילת פסק הדין ועד סופו בלא להתייגע ולחדול.

בחתירה לכתיבה של פסקי דין קצרים מן הראוי על כן להימנע מהפניות ומציטוטים שלא לצורך וכן מאמרות אגב העלולות לטשטש את הגבול בין עיקר פסק הדין וההכרעה שבו ובין חלקים הנכתבים למעלה מן הצורך. אכן, להשקפתי מן הראוי, ככלל, שהשופט בכותבו את פסק הדין לא ירבה בשיטוטים אל מחוץ לשדה המריבה שבין בעלי הדין ולא ירבה באמרות אגב שאין להן בסיס בעובדות המקרה הקונקרטי, אשר לגביהן לא נשמעו טענות מפי בעלי הדין. מרתק בהקשר זה לעיין בדברים שכתב פרופסור בנימין אקצין כבר בשנת 1954 באומרו:

חוזרת החולשה, שכמעט ונהפכה להרגל אצל שופטי בית המשפט העליון בישראל, לדון לגופה של טענה בלי שקודם לכן יחליטו אם אותה טענה לעניין... ועדיין מרבים שופטינו להעניק לנו בפסקי דיניהם שפע של אמרות-אגב ושל מחקרים מעניינים אבל לא לעניין. פסק דין טוב אינו צריך למסור לקוראיו את השקלא וטריא שבמוחו של השופט ולא את מהלך מחשבותיו והאסוציאציות שלו לפני הגיעו למסקנתו, כעין ספר של מרסל פרוסט המפרט לקורא כל שלב ושלב במחשבות המחבר... אין לראות בפסק הדין הזדמנות לכתוב עבודת מחקר מתוך בקיאות במקורות.

לתשומת ליבכם, ביקורת נוקבת זו נכתבה על פסק דין ביאלר שניתן על-ידי השופט שמעון אגרנט בשנת 1953 והחזיק 14 עמודים בסך-הכול. אם על פסק דין באורך כזה ראה פרופסור אקצין לדון את בית המשפט העליון ברותחין, נקל לשער לצערי את עוצמת הביקורת שהיה משמיע אילו היה רואה את אורכם של פסקי הדין הנכתבים כיום.

אכן ההבחנה שעליה עמד פרופסור אקצין בין פסק דין למאמר חשובה היא, ועלינו לעשות כל מאמץ שפסקי הדין לא ידמו למאמרים, משום שמאמרים משפטיים עוסקים בדרך כלל בתיאוריות משפטיות מופשטות ובפיתוחן, ואילו פסקי דין עוסקים באנשים. על כן, מדובר בשתי מאטריות שונות לחלוטין, אשר חשוב להבחין ביניהן מחשש ששופט הכותב פסק דין תוך חרישת תלמים עמוקים מדי בשדות התיאוריה, עלול חלילה לקפח בשל כך את ההעמקה הנדרשת בעניינם הקונקרטי של בעלי הדין בשר ודם, שבהם אמורה ליבת פסק הדין לעסוק.

ואולם כידוע כל שופט מגיע אל כס השיפוט כשהוא נושא עימו מטען מקצועי ואישי, ומטבע הדברים "בית הגידול" של השופט משפיע גם על סגנון כתיבתו ועל מבנה פסקי הדין שלו. כך מי שמגיע אל השיפוט מן הפרקטיקה כליטיגטור ואמון על כתיבת כתבי טענות, ניחן בדרך כלל בחוכמת המעשה, ומטבע הדברים יקבל הדבר ביטוי בסגנון כתיבתו שיהא, כך ניתן להעריך, פונקציונאלי וממוקד מטרה. לעומת זאת, מי שמגיע אל כס השיפוט מן האקדמיה, ייטה מטבע הדברים לסגנון כתיבה שאפיין אותו כאיש אקדמיה, על כל היתרונות והחסרונות הגלומים בכך.

בהקשר זה חשוב לי להדגיש כי שמירה על סגנון אישי בכתיבת פסקי דין אינה פסולה בעיניי, וחלילה לנו מלהטיף לתבניות קבועות, אחידות וידועות מראש לכתיבת פסקי דין. אין פס ייצור כזה, וכבר נאמר כי הסגנון הוא האדם. על כן חשוב בעיניי מאוד שכל שופט ושופטת ישמרו על עצמאותם גם בהיבט הסגנוני, אך לא יזיק כהערת אזהרה בהקשר זה אם מידת הענווה תעמוד אף היא לנגד עינינו בתהליך הכתיבה. עלינו השופטים לזכור כי אנחנו איננו גיבורי של פסק הדין הנכתב, ועל כן להשקפתי לא נכון שהשופט או השופטת יכניסו את עצמם אל תוך פסקי הדין בנימות אישיות מדי.

אינני בטוחה כי פסק הדין שאנו כותבים הוא פלטפורמה להעלאת זיכרונות אישיים, לדברי פרידה או להגיגים פילוסופיים כלליים. אשר לפואטיקה ולציטוטים מתוך ספרות יפה שאנו נתקלים בהם לעתים בפסקי דין: אף שאין בכך פסול כמובן, דומתני כי מן הראוי להקפיד גם בעניין זה על מינון נכון ולשמור ציטוטים כאלה למקרים מיוחדים ונדירים המצדיקים זאת.

לסיכום, ובתשובה לשאלה שהצבתי בפתח דבריי – מהו פסק דין טוב? ניתן לומר כי על-מנת שאנו השופטים נוציא מתחת ידינו פסק דין טוב, יש להקדיש מחשבה והשקעה לא רק לתוכנו המשפטי ולתוצאתו של פסק הדין. עלינו לחתור לכתיבה בהירה ופשוטה, ממוקדת, אך מנומקת ומשכנעת, אשר יהא בה, בין היתר, כדי לאפשר לצד שהפסיד בדין להבין מדוע העדיף בית המשפט את עמדת הצד שכנגד בסכסוך אזרחי, ומדוע הרשיע או זיכה את הנאשם בהליך פלילי.

כתיבה המתאפיינת בתכונות אלה אכן מצריכה תהליך מודע ומושקע המתייחס לא רק לשאלה מה ייכתב בפסק הדין, אלא גם לשאלה איך ייכתב פסק הדין, ואני מאמינה כי אם נקדיש לכך מחשבה רבה יותר ונחתור לניסוח פסקי דין המדברים, ככל הניתן, בלשון בני אדם, נקדם בכך את נגישותם לבעלי הדין ולציבור בכללותו, ומערכת המשפט תצא אף היא נשכרת.

3. אורכם של פסקי הדין

השופט (בדימוס) הרן פיינשטיין

כל הקורא את פסקי הדין של שופטי ישראל, ובעיקר של בית המשפט העליון, אינו יכול שלא להתרשם [בין לחיוב ובין לשלילה] מאורכם של פסקי הדין.

ראוי לשנות את המצב הזה מכיוון שריבוי המלל מרחיק את הקורא מעולם המשפט ומהבנת התוצאה המשפטית המקופלת בין דפי הפסיקה. הכוונה אינה רק לצדדים לדיון אלא גם למשפטנים, למתמחים, לעורכי דין ולכל אדם המתעניין בעולם המשפט.

עם כל הכבוד, השופטים חוזרים על עצמם, כל אחד בסגנון אישי משלו, אבל התוצאה היא אחת. חזרה על הנאמר – ניחא, אך ידוע לכול כי הלשון המשפטית אינה מדברת "כלשון בני אדם", ועודף האסמכתאות מתקדימים ישראליים וממדינות העולם הוא מיותר ומרחיק את הפסיקה מקוראיה. בסופו של דבר המשפט שייך לעם, וברוח זו נראה שראוי לפעול.

להבנתי, תפקיד בית המשפט הוא להכריע בסכסוכים. שופטים המעוניינים לכתוב תיאוריות ארוכות יכולים לעשות כן בביטאונים משפטיים או בעיתון של מערכת המשפט.

בדקתי ומצאתי כי האורך הממוצע של פסקי הדין של בית המשפט העליון היה כמפורט להלן:

בשנת 1948 – 11 עמודים

בשנת 1960 – 3.6 עמודים

בשנת 1970 – 5.6 עמודים

בשנת 1980 – 7.5 עמודים

בשנת 2006 – 48 עמודים

בשנת 2007 – 42 עמודים

בשנים 2010-2011 – 65 עמודים!

להלן מספר דוגמאות **קצרות** הבאות לתמוך בעמדתי הנ"ל:

1. ב-ע"פ 424/63 היוע"מ נ' שוקת שלבי כתב נשיא בית המשפט העליון יואל זוסמן כהאי לישנא: "אין זה מתפקידנו ואף לא מסמכותנו לומר אמרות אגב, וככל שנימנע מלעשות כן, הרי זה משובח".

2. ב-בג"ץ 186/65 ריינר נ' ראש הממשלה ואח' נדונה עתירה נגד מינוי רולף פאולס כשגריר הראשון של גרמניה המערבית בישראל. העתירה נדחתה. פסק הדין מחזיק שני עמודים בלבד! צא וחשוב מה היה היקף פסק הדין לו הוגשה עתירה דומה כיום!

3. ב-ע"פ 4735/03 אילון צברי נ' מ"י כתב השופט א' מצא את המשפטים הבאים: "דומה שכתובת פסקי דין שעל פי אורכם מבקשים להידמות לספרים עבי כרס, הפכה למנהג המתפשט והולך בקרב שופטים רבים. מוטב אפוא להזכיר ולשנן את **יתרונותיה** הידועים של מידת הקיצור".

4. שלמה המלך נדרש ל-12 פסוקים בלבד כדי לתאר את העובדות ולהכריע בשאלת גורלו של הילד ב"משפט שלמה" [מלכים א ג], אשר הפך לנכס צאן ברזל לא רק אצלנו, אלא בכל אומות בנות התרבות בעולם.

ראוי לפנות אל המשפט העברי, המצטיין בצמצום פסקי הדין, ואל משפטי מדינות זרות, אשר גם בהן אין פסקי דין ארוכים כמו במקומותינו.

לסיכום, עמדתי בקצרה על חשיבות הצמצום של פסקי הדין ועל ההשפעה המתבקשת מכך על כל מי שיש לו נגיעה לעולם המשפט.

4. עקרונות הקיצור של צ'רצ'יל

עו"ד דנה פאר

לאחרונה קראתי בביוגרפיה של צ'רצ'יל והופתעתי לגלות שנוסף על פעילותו הצבאית והמדינית הענפה הוא היה גם כותב פורה ומוכשר ביותר, שכתב למעלה מ-40 ספרים, ושזכה בפרס נובל לספרות ב-1953. להלן תזכיר מרתק שכתב צ'רצ'יל במהלך מלחמת העולם השנייה, ובו הוא מתרעם על האורך והסרבול של המסמכים שעל חברי הקבינט לעסוק בהם, וקובע הנחיות בנוגע לאופן כתיבת הדוחות בצורה קצרה ובהירה. למעשה הוא ניסה לקבוע את עקרונות הכתיבה הפשוטה ולהנחיל אותן לחברי הקבינט ולצוותיהם. להלן תרגום המסמך הקצר וקישור למסמך המקורי באנגלית:

<http://ukwarcabinet.s3.amazonaws.com/documents/cab-67-8-11-0001.pdf>

(מסמך זה הוא רכושה של ממשלת בריטניה).

ט"ו

W.P.(G) (40) 211

עותק מס'

9 באוגוסט 1940

משרד המלחמה

קיצור

תזכיר מאת ראש הממשלה

על מנת לבצע את עבודתנו, עלינו לקרוא כמויות אדירות של מסמכים, כמעט כולם ארוכים בהרבה מהנדרש. מצב זה מוביל לבזבוז זמן היות שעלינו להשקיע מאמץ בזיהוי עיקרי הדברים.

אני מבקש מעמיתיי ומצוותיהם להקפיד לכתוב דוחות קצרים יותר.

- יש לשאוף לדוחות שבהם עיקרי הדברים מאורגנים בסדרה של פסקאות קצרות וקולעות.
- לדוח המתבסס על ניתוח מפורט של גורמים מורכבים או על נתונים סטטיסטיים, יש לצרף נספח נלווה, ובו פירוט הנתונים.
- לעיתים קרובות תזכיר, ובו ראשי פרקים, שיורחבו בדיון בעל פה במידת הצורך, ישרת את המטרה טוב יותר מדוח מפורט.
- הבה נשים קץ למשפטים כגון אלה: "נוסף על כך קיימת חשיבות להבאתם בחשבון של השיקולים הבאים..." או "על שיקולים אלה להיות מובאים בחשבון בכל הנוגע לביצוע..." מרבית הביטויים המנופחים הללו אינם יותר מקישוטים שראוי להשמיט, או להמיר במילה אחת. הבה לא נירטע משימוש במשפטים קצרים אף אם הם נשמעים "דיבוריים".

דוחות שייערכו באופן שאני מציע, עשויים להיראות תחילה "מחוספסים" בהשוואה לרשמיות היבשה של הז'רגון הפורמלי. אולם החיסכון בזמן יהיה רב, וההתמקדות העקבית בעיקרי הדברים תהווה כלי עזר לחשיבה בהירה יותר.

וינסטון ספנסר צ'רצ'יל

רח' דאונינג 10

9 באוגוסט 1940

5. פסקי דין קצרים

עו"ד מתן גולדבלט

סר טרנס את'רטון הוא "שומר המגילות" (Master of the Rolls) האחראי על המשפט האזרחי באנגליה וויילס. לאחרונה הוא עודד את שופטי בית המשפט לערעורים לכתוב פסקי דין קצרים כשאפשר לעשות זאת. אם לא התעוררה שאלה משפטית חשובה, אם פסק הדין של הערכאה הראשונה מביא את העובדות, ואם אין מחלוקת על העובדות בערעור – יש הצדקה לקצר את פסק הדין בערעור. השופטת רפרטי פתחה פסק דין מהעת האחרונה כך:

This is a short form judgment which, with the encouragement of Sir Terence Etherton MR, judges of the Court of Appeal may in future use for appellate decisions in appropriate cases. This appeal raises no issue of law, precedent or other matters of general significance and the relevant facts and documentary material are set out in the judgment under appeal and are not in dispute.

BS (Congo) v. Sec'y of State for the Home Dep't [2017] EWCA Civ 53 [1].

באותו מקרה דנה השופטת רפרטי בטענות הצדדים בקצרה ודחתה את הערעור בהסכמת שני השופטים הנוספים. ההנחיה של שומר המגילות מצביעה על החשיבות שהגורמים הבכירים מייחסים לכתיבה נגישה. פסקי דין קצרים מוסרים את המידע הדרוש ולא יותר ממנו. מאחר שאין בתיק עניין ציבורי מיוחד, הקהל העיקרי שלהם הם הצדדים להליך. אלה מכירים את העובדות ואת הסוגיות בעצמם ובעזרת פסק הדין של הערכאה הראשונה. המתעניינות והמתעניינים ברפטי ההליך יוכלו לעיין בפסק הדין של הערכאה הראשונה. במקום פסק דין ארוך ומרתיע מקריאה (את הצדדים, את הציבור ואת המשפטנים) ייתן בית המשפט הכרעה ידידותית למשתמשים. היא תגביר את הסיכוי שיקראו אותה לעומק ויבינו מה באמת נכתב בה, ולא יבחרו לרפרף או לוותר על הקריאה כליל. יש לקוות כי זו תחילתה של מגמה לקצר אם אין צורך להאריך, וכי היא תחול גם במדינות נוספות.

6. כתיבה משפטית פשוטה: הערות מהשטח

עו"ד מתן גולדבלט

הכתיבה המשפטית הבהירה היא יעד חשוב ליישום. בחרתי להביא לידיעת הקוראות והקוראים שלוש סוגיות מעשיות שקשורות לנושא זה. הראשונה, הנגשה לשונית של מידע משפטי לאנשים עם מוגבלות שכלית, מופיעה במאמר אקדמי חדש. לשנייה, אורכם של כתבי טענות, התייחסו לאחרונה (שוב) שופטים של בית המשפט העליון. השלישית היא אורכם של פסקי הדין, והיא מודגמת מעבר לים.

הנגשה לשונית של מידע משפטי

לאחרונה פרסמו סיגל עוזיאל-קרל, מיכל טנא-רינדה ושירה ילון-חיימוביץ' מאמר בנושא שמשיק לפישוט השפה המשפטית – "נגישות החוק והמשפט בישראל: הנגשה לשונית לאנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית כמקרה מבחן" **חוקים** ח 287 (2016).

המאמר דן בהנגשה לשונית של מידע משפטי לאנשים עם מוגבלות שכלית. כפי שמתארות המחברות, השפה המשפטית עלולה להציב מחסומים וקשיים בפני קבוצות שונות באוכלוסייה. אחת מהן היא אנשים עם מוגבלות שכלית. יש להם מאפיינים לשוניים ייחודיים, והם עלולים להקשות עליהם בתחומי אוצר המילים ומבנים לשוניים מורכבים. אף שאין חובה בחוק לעשות זאת, המחברות מציעות להנגיש מידע משפטי לאנשים עם מוגבלות שכלית כדי שהם יוכלו לממש את זכויותיהם. הן מרחיבות במיוחד בנושא ההנגשה הלשונית, כלומר התאמת המידע לצורכיהם של אנשים עם מוגבלות באמצעים שונים. לעניין זה המחברות מבחינות בין שפה פשוטה – שפה שהקהל הרחב, ולא רק מומחים, מבין – ובין פישוט לשוני – תהליך מובנה של עריכת מידע כדי להפוך אותו למובן לאנשים עם מוגבלות שכלית.

המחברות מפרטות את שלבי ההנגשה הלשונית: תכנון מוקדם; ביצוע; בקרה. הפישוט הלשוני עצמו עוסק בכמה היבטים של המידע והצגתו: תוכן – המידע יהיה מאורגן, ויש להביע אותו במילים מוכרות ולהשמיט ממנו מידע עודף; מבנה – המידע יבוא במשפטים בעלי מבנה פשוט; עיצוב המידע – בדפוס נגיש, באמצעים מבחינים בין עיקר לטפל ועוד; סמלול – ייצוג גרפי פשוט וברור של המידע. המחברות מביאות את ההגדרה של "פישוט לשוני" בתקנה 1 לתקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות לשירות), התשע"ג–2013:

התאמת מידע כך שתוכנו יהיה ברור ומבנהו הלשוני פשוט, ואשר מתקיימים בו, ככל האפשר, כל אלה:

- (1) המידע מכיל את עיקרי הדברים בלבד;
- (2) המידע מועבר לפי רצף ברור ומסודר, כגון: סדר פעולות כרונולוגי, או תנאים ותוצאותיהם האפשריות;
- (3) המשפטים קצרים ופשוטים תחבירית;
- (4) שימוש מרבי באוצר מילים יומיומי ושכיח; שימוש מועט ככל האפשר בעגה מקצועית, מילים בשפות זרות שאינן בשימוש יומיומי, וניבים; נעשה שימוש במילים או במונחים כאמור, יפורשו בסמוך לאזכור הראשון שלהם (כגון: על ידי הגדרה או דוגמה להמחשה);
- (5) שימוש מועט בראשי תיבות ובקיצורים, לרבות קיצורי פנייה בלשון זכר ונקבה, כגון "יועצ/ת", "חלק/י";
- (6) בהתאם להקשר, שימוש מרבי בפעלים בצורת הפעיל ולא הסביל (כגון: "דני כתב את הספר" במקום "הספר נכתב על ידי דני");
- (7) שימוש בסמלול;

המחברות מדגימות כיצד מנגישים מידע משפטי בנוגע לנגישות ובנוגע לפיצויי פיטורים. הן דנות בדילמות בקשר להנגשתו, למשל איזה מידע משפטי חשוב להנגיש, ועד כמה נדרש לשמור על דיוק בתהליך הפישוט.

המאמר חשוב לעצמו. יש בו גם כדי להדגים בהקשר קרוב דרכים לפישוט השפה המשפטית. רוב האוכלוסייה אינה נדרשת לכל תהליכי ההנגשה שמופיעים במאמר. אולם העיקרון הבסיסי דומה: כדי שאנשים יוכלו לממש את זכויותיהם, עליהם להבין את המידע המשפטי. מידע משפטי בשפה שאינה מובנת לאלה שאמורים לקרוא אותה, אינו משיג מטרה זו. יש להתאים את השפה לקוראיה.

ושוב: כתבי טענות ארוכים

תומכי הכתיבה המשפטית הבהירה יוצאים נגד כתבי טענות ארוכים מדי. על כך כתבו רבים לפניי ואין צורך שאאריך. ראו למשל רן לוסטיגמן ומיכל אהרוני **זאת ועו"ד! דיוקן העברית המשפטית בישראל** פרק אחד עשר (2016); איתן גת "ניסוח תמציתי של כתבי טענות ופסקי דין" **לשון ומשפט** 1, 3; עדי אברונין "הצעה לתמצות כתבי טענות, בדומה לארה"ב" **לשון ומשפט** 2, 5 (2014).

מה הבעיה בכתבי טענות ארוכים? ראשית, לא פעם הם אסורים. תקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד-1984, דורשות לפרט "בצורה תמציתית" את הנימוקים בבקשת רשות לערער ובתשובה לה (תק' 403(א), 406(ב)), בערעור (תק' 414), בעיקרי טיעון (תק' 446(ב)), בבקשה להחלטת ביניים ובתשובה לה (תק' 465(א), (ב)). פגם שני בכתבי טענות ארוכים מדי הוא שהם מקשים על הקריאה. לכן הם אינם משיגים את מטרתם: קשה לשכנע באמצעותם משום שלא קל להבין אותם. יתר על כן, הם עלולים לגרום לבעל דין לא רק להחמיץ את מטרתו אלא להרע את מצבו. במקום לזכות בדין הוא עלול להיות מחויב בהוצאות לאוצר המדינה (רע"א 615/11 **סופר מדיק (מדיק לייט) נ' Anton Hubner CMBH & Co. KG** (פורסם באר"ש, 27.3.2011) ורבות נוספות).

שופטים רבים בבית המשפט העליון חזרו על הלכה זו בשנים האחרונות: רע"א 7/13 **כמיפל בע"מ נ' נדל-רגב** (פורסם בנבו, 20.1.2013); רע"א 7443/12 **שרבט נ' שרבט** (פורסם בנבו, 23.4.2013); רע"א 2939/13 **פלדמן נ' בנק דיסקונט לישראל בע"מ** (פורסם בנבו, 19.5.2013); רע"א 3567/13 **ע.מ.ס.ת. ניהול והשקעות בע"מ נ' א. עטרה סחר רכב בע"מ** (פורסם בנבו, 28.7.2013); עע"מ 8426/13 **מודיעין אזרחי בע"מ נ' משרד הבטחון רשות המעברים היבשתיים** (פורסם בנבו, 5.1.2014); רע"א 1607/16 **Amazon.com Inc נ' פרימייר ים המלח מעבדות קוסמטיקה בע"מ**, פס' 16 (פורסם באר"ש, 10.4.2016); רע"א 10225/16 **פלוני נ' המאגר הישראלי לביטוח רכב** (פורסם באר"ש, 9.2.2017).

כדאי להביא באריכות דברים נוקבים מפי אומריהם. בתיק אחד קבע השופט זילברטל כי בקשה לרשות ערעור ארוכה מהנדרש במידה ניכרת. הוא הסביר מדוע הדבר פוגע בציבור, בבית המשפט ובמבקשים עצמם:

בקשת רשות הערעור דנא משתרעת על-פני לא פחות מ-100 עמודים ושני קלסרי מוצגים. משכך, ברי כי אין היא עומדת בתנאי תקנה 403(א) לתקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד-1984, המחייבים פירוט הנימוקים עליהם נסמכת הבקשה "**בצורה תמציתית**". זאת גם בשים לב לכך שפסק דינו של בית משפט השלום מחזיק 29 עמודים ופסק דינו של בית המשפט המחוזי מחזיק תשעה עמודים בלבד. הגשת בקשת רשות ערעור ב"גלגול שלישי" בהיקף האמור אינה אלא שימוש לרעה בהליכי משפט. היא מחייבת את בית המשפט להקצות לבקשה זו משאבים שיפוטיים שאינם עומדים בכל יחס להיקף הסוגיות ולטיב המחלוקות. זאת, לא למותר לציין, על חשבון זמנם של בעלי דין אחרים. יש בכך כדי ליצור עומס מיותר על בית המשפט, שזמנו אינו הפקר והוא מוחזק על-ידו בנאמנות עבור כלל ציבור המתדיינים; ומבחינת המבקש – יש בכך כדי להקשות עד מאוד על בית המשפט לרדת לעומקן של הטענות ולמקדן, **ובכך גם גלומה אפשרות של פגיעה במבקש עצמו**. זאת ועוד, המבקשים התעלמו במופגן לא רק מהוראות התקנות, אלא גם מפסיקה חוזרת ונשנית של בית משפט זה ...

רע"א 8219/16 **ערב ערב באילת נ' קופיטו** (פורסם באר"ש, 10.11.2016). השופט זילברטל הורה להגיש בקשה חדשה קצרה יותר. בהחלטה הסופית בתיק הוא הזכיר מקור נוסף לחובה לקצר בבקשה לרשות ערעור: "ההלכה המושרשת לפיה רשות ערעור 'בגלגול שלישי' תינתן רק בשאלה בעלת היבט כללי ועקרוני, מחייבת הגשתה באופן ממוקד" (רע"א 8219/16 **ערב ערב באילת נ' קופיטו**, פס' 7 (פורסם באר"ש, 1.12.2016)).

בתיק אחר התייחסה השופטת חיות לאורכה של הבקשה. היא ציינה מדוע האורך פסול והרהרה בדרכים להילחם בתופעה זו:

תקנה 414 לתקנות סדר הדין האזרחי מצווה על בעלי הדין לפרט בצורה תמציתית את נימוקי ההתנגדות להחלטה שעליה הם מערערים. החלטתו של בית המשפט המחוזי אחזה שישה עמודים שארבעה מתוכם עסקו בתיאור העובדות וטענות הצדדים. בלא שום יחס, נפרשה הבקשה דנן על-פני 23(!) עמודים ואילו התשובה

לבקשה מחזיקה 46(!) עמודים. הצדדים הוסיפו וצירפו לכתבי בי דין כרכים עבי כרס ובהם מאות עמודי נספחים, שרובם אינם קשורים כלל לבקשה. בכך הכבידו הצדדים שלא לצורך וללא כל הצדקה על בית המשפט בבחינת 'כל המרבה הרי אין זה משובח', במקום להציג טיעון תמציתי וממוקד כנדרש. ואני תוהה האם החיוב בהוצאות לאוצר המדינה הוא הפתרון היחיד לכך?

רע"א 2042/15 הרשות לשמירת הטבע והגנים הלאומיים נ' מצדה פרנצ'יסז בע"מ, פס' 8 (פורסם בנבו, 3.6.2015).

בכל הכבוד, נראה שהחיוב בהוצאות אינו הפתרון היחיד. חינוך לכתיבה משפטית ממוקדת ואימון עצמי של עורכי דין להתנסח בתמציתיות יקלו על עורכי הדין עצמם, על הלקוחות, על בית המשפט ועל הציבור כולו. אנו הישראלים ידועים בגישת התכל"ס שלנו. אין סיבה שעורכי הדין יתקשו להגיע בכתיבתם לתכלית.

7. פישוט לשוני לאוכלוסיות מיוחדות

א. פישוט לשוני מקצועי בטופס לקבלת שירות ציבורי

האגף לסיוע משפטי במשרד המשפטים הנגיש לאחרונה בתהליך ייחודי את טופס הבקשה לסיוע משפטי. תהליך הפישוט הלשוני נערך בשיתוף מכון אקים להנגשה קוגניטיבית. בסופו נוצר הסבר פשוט על הטופס במסמך מקדים לטופס עצמו.

להלן קישורים למסמך המלא ולטופס עצמו:

א. [איגרת נלווית לטופס המונגש](#)

ב. [הטופס הפשוט](#)

להלן הקטעים האחרונים באיגרת:

"בסעיף 13(1) לאמנת האו"ם בדבר זכויות לאנשים עם מוגבלות נקבע כי "מדינות שהן צדדים תבטחנה, כי תהא לאנשים עם מוגבלויות נגישות לצדק בפועל, בשוויון עם אחרים, לרבות תוך מתן התאמות בהליך והתאמות תואמות-גיל, על מנת לסייע להם להשתתף באורח מועיל בכל הליך משפטי, במישרין ובעקיפין, לרבות כעדים, ולרבות בשלב החקירה ובשלבם מקדמיים אחרים". נציין עוד, כי בסעיף 13(2) לאמנה מוטלת על המדינות החובה לערוך "הדרכות הולמות לעובדים בתחום עשיית הצדק...". האמנה אושררה בישראל בשנת 2012 והפכה ממנחה למחייבת.

בנוסף, חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, תשנ"ח-1998 קובע, בין היתר, עקרונות במימוש זכויות ובמתן שירותים. וכך קובע סעיף 6 לחוק:

(א) מימוש זכויות ומתן שירותים לאדם עם מוגבלות ייעשו

–

(1) תוך הקפדה על כבוד האדם וחירותו והגנה על פרטיותו;

(2) במסגרת השירותים הניתנים והמיועדים לכלל הציבור, תוך ביצוע ההתאמות הנדרשות בנסיבות העניין כאמור בחוק זה;

(3) לגבי זכויות ושירותים הניתנים על ידי גוף ציבורי – באיכות נאותה, בתוך זמן סביר ובמרחק סביר ממקום מגוריו של האדם, והכל במסגרת מקורות המימון העומדים לרשות הגוף הציבורי.

הטופס הפשוט נותן ביטוי של ממש למצוות הסעיף, ומהווה דוגמה למימוש זכויות, תוך הקפדה על כבוד האדם וזאת בביצוע התאמות נדרשות. **ככל הידוע, זו הפעם הראשונה שנערך בישראל פישוט לשוני מקצועי בטופס לקבלת שירות ציבורי, וכל שכן לקבלת שירות משפטי ציבורי**, תוך יצירת התאמות במסמך לאנשים עם מוגבלות שכלית או עם ירידה קוגניטיבית. אנו שמחים על ההזדמנות ועל הזכות לקדם יחד זכויות חברתיות, ורואים בכך ערך עליון".

ב. ניסוח מיוחד של פסק דין בבית המשפט לענייני משפחה באנגליה

להלן קישור לפסק דין בבית המשפט לענייני משפחה באנגליה שעסק במשמורת ילדים. את פסק הדין ניסח השופט בלשון **שגם הילדים יבינו**: Lancashire CC v. A [2016] EWFC 9, <http://www.bailii.org/ew/cases/EWFC/H CJ/2016/9.html>, 9.

8. הקשר בין הניסוח להבנת הנקרא במסמכים רפואיים

עו"ד יוסף שטח, עו"ד מיילה קפלן

פרופ' שמעון גליק, לשעבר דיקן הפקולטה לרפואה בבאר שבע ונציב התלונות במשרד הבריאות, הסב את תשומת ליבנו למסקנות מחקר מעניין בנושא Plain English, שבדק את הקשר בין מספר המילים במשפט ומספר המשפטים בקטע לבין הבנת הנקרא. הוא שלח לנו באדיבותו את הקישור למאמר שהתפרסם ב-New England Journal of Medicine ב-20 בפברואר 2003: <http://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMsa021212>.

המחקר בדק באיזו מידה הבינו המטופלים את מסמכי ההסכמה לניתוח, את מסמכי ההסכמה להשתתפות במחקרים רפואיים ואת המסמכים הנלווים לתרופות שהם צורכים. במסמכים אלו מידע חשוב מאוד למטופלים. אם המטופלים לא יבינו אותם, הסיכון הכרוך בטיפול הרפואי יגבר, עלויות הטיפול יעלו, והאמון של המטופלים במטפלים יקטן. במחקר נמצא קשר סטטיסטי בין מספר ההברות, המילים והמשפטים להבנת הנקרא.

ראוי להעלות על נס את המאמצים המושקעים בארצות הברית לחקור נושאים חשובים לצרכן ולמשק, למשפט ולשפה וגם את מספר הגופים הממשלתיים העוסקים בנושא.

הינה תמצית המאמר שכתבה עו"ד מיילה קפלן.

מטרת המחקר הייתה לבדוק את הקריאות של טופסי הסכמה להשתתפות במחקרים רפואיים בהשוואה לסטנדרטים לקריאות שנקבעו לטפסים אלה.

במחקר בדקו טפסים שמספקות לחוקרים רפואיים ועדות ביקורת מוסדיות של פקולטות לרפואה (Institutional Review Boards) בארה"ב. ועדות אלו מחויבות לדאוג לשלומם של אנשים שרמת הקריאה שלהם נמוכה ושמשתתפים במחקרים רפואיים, מכיוון שאם המשתתפים לא יבינו את מסמכי ההסכמה, יגדלו הסיכון, ההוצאות ואי האמון שלהם. טופסי הסכמה מכילים מידע מורכב. מורכבות הניסוח משפיעה לרעה על מידת ההבנה של אוכלוסייה גדולה בעלת רמה נמוכה של הבנת הנקרא ומסכנת את המטופלים.

במחקר השתמשו במדרג הקריאות המפורסם Flesch-Kincaid, אשר ידוע כאמין ותקף. הוא נוח לשימוש מכיוון שהוטמע בתוכנת Word של מיקרוסופט. מדרג זה מודד את רמת הקריאות של טקסט (לפי רמת כיתה בבית ספר) על בסיס ממוצע ההברות למילה וממוצע המילים במשפט בטקסט רציף.

תוצאות המחקר

לאחר שבדקו את טופסי ההסכמה בעזרת מדרג הקריאות Flesch-Kincaid, מצאו כי רמת הקריאות הממוצעת היא של 10.6 (כיתה י'). עוד מצאו כי מקרב הפקולטות לרפואה שקבעו

אמות מידה לקריאות הטפסים, רק 8% עמדו באמות המידה שהציבו. רמת הקריאות של הטפסים שלהן הייתה גבוהה מאמת המידה שנקבעה ב- 2.8 כיתות לימוד בממוצע. לעומת זאת, כמה מהפקולטות אכן עמדו בסטנדרט שקבעו – למשל אוניברסיטת מדינת ניו יורק קבעה רמת קריאות של כיתה ו' לטפסים שלה וקיבלה ציון של 5.8 במדרג ה-Flesch-Kincaid. גם פקולטות אשר נבדקו בעבר על ידי גופים פדרליים הצטיינו ברמת הקריאות של טופסי ההסכמה שלהן.

מסקנות המחקר

כמחצית מהמבוגרים בארה"ב קוראים ברמה של כיתה ח' ומטה בשל חינוך בלתי מספק. ניתן לנסח טופסי הסכמה ברמה של כיתה ד' כדי לעודד עצמאות של המשתתפים במחקרים רפואיים.

על ועדות הביקורת המוסדיות לשפר את הטפסים שהן מספקות לחוקרים ולנסח אותם ברמת קריאות של כיתות ד' עד ו', כדי שיסבירו מושגים חשובים הסבר פשוט וישיר.

יש לכתוב מסמכים חשובים למטופלים בשפה ברורה וישירה. שפה פשוטה דורשת הגינות והבנה טובה של המסר שרוצים להעביר. על ועדות הביקורת המוסדיות להוביל מהלך זה בכך שינסחו טופסי הסכמה ברורים.

9. התפתחות שיפור הניסוח המשפטי בארצות הברית ובאירופה

עו"ד מיילה קפלן*

בעולם המערבי, בארה"ב, בקנדה, באוסטרליה ובאירופה, עוסקים זה עשרות שנים בשיפור הניסוח המשפטי לשפה פשוטה – Plain English. הרעיון הבסיסי הוא שטקסט משפטי צריך להיות שימושי גם לקוראים שאינם עורכי דין, וכל מסמך משפטי שמיועד לצרכנים צריך להיות ברור, קריא, וניתן להבנה הן מבחינת המילים, הן מבחינת ארגון המסמך.

בארה"ב התחילה המגמה לפשוט השפה במשפטית בתחילת שנות השישים עם פרסום הספר The Language of the Law של פרופ' דיוויד מלינקוף.

ב-1977 הייתה ניו יורק המדינה הראשונה שחוקקה חוק שמחייב להשתמש באנגלית פשוטה בחוזי צרכנות ובחוזי שכירות. מדינות אחרות קבעו חקיקה דומה ולשכות עורכי הדין הנהיגו רפורמות חקיקתיות. בחוקים העוסקים בצרכנות נכללו סעיפים שלפיהם יש לכתוב חוזים ותקנות בשפה פשוטה וקלה להבנה. ראוי לציין כי בניגוד לחוק החוזים האחידים אצלנו, שדן

* עו"ד מיילה קפלן היא יועצת משפטית בחברת תרופות בינלאומית, חברת הוועדה לניסוח משפטי בלשכת עורכי הדין, מרצה לכתובה משפטית ונציגת ישראל בכתב העת Clarity – ביטאון התנועה העולמית של Plain English.

בתנאים מקפחים, בארה"ב החקיקה דנה בניסוח המסמך ולא בתוכנו, בהנחה שנוסח קריא ומובן מגן על הצרכן הגנה אמיתית. במדינת פנסילבניה, למשל, חוקו ב-1993 חוק המחייב לנסח חוזי צרכנות בשפה פשוטה. החוק חל על כל חוזה שבו צרכן לווה כסף, קונה או שוכר רכוש, נדל"ן או שירותים, או משיג אשראי. חוק זה הרחיב את המגמה לניסוח ברור כדי להגן על צרכנים ברוב העסקאות שבהן נחתמים חוזים.

ב-1993 קבע הנשיא קלינטון הוראה שחייבה את כל הגופים הפדרליים לנסח תקנות בשפה פשוטה וקלה להבנה, כדי לצמצם את אי הוודאות וההתדיינויות. תקנות בתחומים כמו פשיטות רגל נוסחו מחדש, וכך גם טפסים ממשלתיים רבים.

ב-1998 קבעה רשות ני"ע האמריקנית (SEC) הוראה חשובה, ולפיה יש לכתוב כל תשקיף בשפה "ברורה תמציתית ומובנת" כדי להקל על משקיעים להבין את התשקיף. בתחילה התנגדו לכך עורכי הדין ואף נאלצו לעבור השתלמויות בניסוח, אך עם השנים הם התרגלו לנסח גם חומר מורכב בסגנון ברור ומובן. בכל שנה עובדי ה-SEC עוברים על אלפי מסמכים כדי לאכוף את ההוראה ודורשים תיקוני הבהרה רבים לפני ההגשה לציבור. התוצאה היא תשקיפים ברורים וקריאים במידה רבה יותר.

חוקים נוספים בארה"ב:

American's Affordable Health Choices Act of 2009 – החוק דורש שהמידע שניתן בכתב למטופלים יהיה בשפה פשוטה.

Credit Card Act of 2009 – החוק דורש מחברות כרטיסי האשראי להסביר את ההסכמים, כולל שיעורי הריבית, הקנסות וכיצד לפרוע את האשראי – בבירור ובשפה פשוטה.

Plain Writing Act of 2010 – החוק הפדרלי שעוסק כולו בניסוח בהיר נחתם ב-2010 על ידי הנשיא אובמה. החוק מחייב את הממשל הפדרלי לכתוב את כל הפרסומים החדשים ואת כל הטפסים והמסמכים הפומביים בשפה "ברורה, תמציתית ומאורגנת היטב". החוק דורש מהרשויות הפדרליות להשתמש בתקשורת ממשלתית ברורה שהציבור יכול להבנה ולהשתמש בה.

חשוב לציין את היישום הנרחב של חוק השפה הפשוטה בארה"ב. ישנם אתרים רבים הדנים ביישום חוק זה, ועיון באתרים אלה מעיד על אופן יישום החוק ועל היקפו הנרחב. אחד האתרים הוא של רשות המזון והתרופות בארצות הברית (FDA). הוא מביא את לשון החוק עצמו, את התדריך הפדרלי לכתובת שפה פשוטה, את עקרונות השפה הפשוטה ודוח על הציות בנושא זה ברשות. האתר מביא גם דוגמאות למילים פשוטות במקום מילים מסורבלות, כמ: *if במקום it appear that או in the event that*.

המגמה של שפה משפטית ברורה השפיעה גם על בתי המשפט בארה"ב. בעתירות המוגשות לבית המשפט העליון כתבי טענות חייבים לציין את השאלה שבמחלוקת ללא פרטים מיותרים וללא חזרות. בית משפט בפלורידה קבע עוד כי אין הצדקה לחרוג מהמגבלה שנקבעה למספר העמודים בכתבי הטענות.

אשר לאירופה, הקהילה האירופית ומדינות כשוודיה, גרמניה, איטליה ובריטניה, המשיכו בדרך שארה"ב אימצה, וקבעו תקנות לניסוח ברור בחוזים צרכניים. בבריטניה התחילה המגמה ב-1979 לאחר שצרכנים התאגדו ודרשו שינוי. ממשלת בריטניה הקימה אז ועדה שניסחה מחדש 60,000 טפסים ממשלתיים. כמו בארה"ב, נתקבלה בבריטניה ב-1999 חקיקה שחייבה שימוש בשפה ברורה ומובנת בחוזים צרכניים. לפני שנים אחדות התוותה הממשלה שם תכנית לניסוח מחדש בשפה ברורה של חוקי המס.